

УДК 378.147:811.1

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОЇ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ТУРИСТИЧНИХ МЕНЕДЖЕРІВ

Окопна Я. В.

Стаття розкриває сучасні підходи до формування професійно орієнтованої іншомовної комунікативної компетентності у студентів напряму "Туризм". Представлено систему педагогічного аналізу та оригінальні методики оптимізації професійного розвитку. Туризм визначено як специфічну сферу професійної іншомовної діяльності. На основі системного підходу науково обґрунтовано концепцію системи туристичної іншомовної освіти як форми існування дидактичної системи, розглянуто її складові, визначено її характеристики на сучасному етапі розвитку суспільства й професійної педагогіки. Ключові слова: друга іноземна мова, підходи до формування професійно орієнтованої іншомовної комунікативної компетентності, туризм.

Статья раскрывает современные подходы к формированию профессионально ориентированной иноязычной коммуникативной компетентности у студентов специальности "Туризм". Представлена система педагогического анализа и оригинальные методики оптимизации профессионального развития. Туризм определен как специфическая сфера профессиональной иноязычной деятельности. На основе системного подхода научно обоснована концепция системы туристического иноязычного образования как формы существования дидактической системы, рассмотрены ее составляющие, определены ее характеристики на современном этапе развития общества и профессиональной педагогики. Ключевые слова: второй иностранный язык, подходы к формированию профессионально ориентированной иноязычной коммуникативной компетентности, туризм.

The article reveals modern approaches to the formation of the professionally-oriented foreign language communicative competence in students of "Tourism". It presents a system of pedagogical analysis and original methods of optimization of professional development. Tourism is defined as a specific area of professional foreign language activity. Based on system approach the conception of the system of foreign language education in tourism as a form of didactic system is scientifically substantiated, its components are examined, its characteristic features at the modern stage of development of society and professional pedagogy are defined. Key words: second foreign language, approaches to professionally oriented foreign language communicative competence formation, tourism.

Постановка проблеми. Модернізація вищої професійної освіти в Україні, зумовлена процесами глобалізації, інтеграції, інформатизації суспільства, та соціально-економічний розвиток нашої держави визначили принципово нові вимоги до іншомовної професійної підготовки фахівців, зокрема в сфері туризму. Туристичній галузі потрібні фахівці нової генерації, які могли б працювати самостійно, творчо та ефективно, адаптуючи нововведення, свіжі ідеї, пропозиції до реальних професійних потреб, оперуючи двома і більше іноземними мовами (ІМ), що знайшло своє відображення у Законі України "Про туризм", Державній програмі розвитку туризму в Україні до 2010 року, інших законодавчих актах і нормативно-правових документах [10–19].

Так, в межах вітчизняної туристичної галузі чітко визначилися окремі види діяльності за кваліфікацією "бакалавр з туризму": 3414 "Фахівець з туристичного обслуговування", 3414 "Екскурсвод".

Ідея спільного розвитку туристичної науки та вищої іншомовної освіти, органічного використання фахових знань як бази для забезпечення якості іншомовної освіти пронизує всі напрями діяльності, оголошені в Болонській декларації. Метою такої взаємодії є збереження культурного та лінгвістичного багатства Європи, яке базується на успадкованій різноманітності традицій, сприяє потенціалу інновацій, соціальному та економічному розвитку через зміцнення співробітництва між європейськими нелінгвістичними вищими навчальними закладами (ВНЗ).

Сучасні вимоги до підготовки фахівця туристичної сфери перш за все потребують від нього активної участі в усіх глобалізаційних процесах: міжкультурна професійно орієнтована комунікація, комунікативна спроможність у сферах професійного та ситуативного спілкування усної і письмової форм, навички практичного володіння ІМ в різних видах мовленнєвої діяльності в обсязі тематики, що обумовлена професійними потребами; та бути спроможними оволодіти новітньою фаховою інформацією через іноземні джерела. Все це підвищує попит на кваліфікованих випускників (фахівців), які вільно володіють двома і більше ІМ, зокрема мовами міжнародного спілкування, та обумовлює необхідність вивчення курсу "Друга іноземна мова", "Ділова іноземна мова друга".

Таким чином, актуальності набуває вивчення ділової німецької мови професійного спрямування (НМПС) як другої ІМ після англійської майбутніми фахівцями туристичної сфери, які в нових економічних умовах зможуть розв'язувати поставлені перед галуззю складні проблеми. Така діяльність відповідає потребам сучасного суспільно-політичного життя – діалогу культур. Адже Україна є частиною світового співтовариства і вважає поставлені завдання з підготовки фахівців для туристичної галузі правомірними й актуальними. У грудні 2003 року Верховна Рада України прийняла "Закон про туризм", який заклав фундамент розвитку туристичної діяльності й туристичної освіти і підкреслив орієнтацію нашої держави на передовий зарубіжний досвід як туристичної галузі, так і туристичної іншомовної освіти. Україна багата туристичними можливостями. Вона є однією з привабливих країн світу, яка має величезний природний і культурний потенціал. Перший досвід щодо впровадження спеціалізації з туризму і започаткування двомовної іншомовної професійної підготовки фахівців в Україні мають вже більше 100 вищих навчальних закладів. Проте, освітня діяльність вищих навчальних закладів здійснюється на початковому рівні і не має систематичного характеру. Отже, досвід передових країн-членів Всесвітньої туристичної організації (ВТО) сприятиме становленню та розвитку всіх систем туристичної галузі і багатомовної іншомовної професійної освіти зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню педагогічних технологій професійної підготовки майбутніх фахівців туристичного менеджменту приділяється увага у працях вітчизняних та зарубіжних науковців.

Так, різні аспекти філософії неперервної туристичної освіти обґрунтовано в працях В. П. Андрущенка, І. А. Зязюна, В. Г. Кременя, В. С. Лутая, дидактики професійної освіти – А. М. Алексюка, С. І. Архангельського, Ю. К. Бабанського, В. І. Бондаря, С. У. Гончаренка, В. А. Козакова, І. Я. Лернера, А. М. Матюшкіна, П. І. Підкасистого. Концептуальні засади професійної підготовки майбутніх працівників сфери обслуговування ґрунтовно досліджували С. Я. Батишев, Р. С. Гуревич, О. А. Дубасенюк, А. О. Кирсанов, А. О. Лігоцький, Н. Г. Ничкало, С. О. Сисоєва, І. П. Смирнов; порівняльної професійної педагогіки – М. П. Лещенко, В. О. Кудін, Л. П. Пуховська, О. В. Сухомлинська; особливості професійної підготовки майбутніх фахівців для сфери туризму схарактеризовано в працях Є. О. Алілуйко, І. В. Зоріна, В. О. Квартальнова. Питання особистісно орієнтованого навчання висвітлено у дослідженнях Г. О. Балла, І. Д. Бежа, О. М. Пехоти, В. В. Рибалки. Історико-педагогічні проблеми професійної освіти досліджуються вітчизняними вченими Л. П. Вовк, О. М. Коханко, І. Є. Курляк, І. Л. Лікарчук.

Для професійно орієнтованого іншомовного навчання студентів також існує певна теоретична база. Зокрема, описано понятійну систему теорії різних видів мовленнєвої діяльності (МД), розроблено технології та сформульовано конкретні рекомендації щодо навчання, визначено об'єкти контролю рівня володіння ІМ (О. Б. Бігич, І. Л. Бім, В. А. Бухбіндер, Л. В. Гайдукова, О. В. Калімуліна,

О. Г. Квасова, О. О. Кнурова, Т. І. Олійник, Ю. І. Пассов, І. В. Попова, І. О. Сімова, В. Л. Скалкін та інші); досліджено особливості навчання культури міжособистісної комунікації (Т. М. Астафурова, Є. М. Верещагін, Л. Я. Зєня, О. Л. Красковська, Ю. Б. Кузьменкова, М. Л. Писанко, С. В. Соколова, О. Б. Тарнопольський, М. О. Фаєнова та ін.).

Учені (М. В. Баришніков, Н. Л. Замкова, І. В. Коломієць, С. С. Коломієць, С. В. Лимова, Л. Я. Личко, Р. Ю. Мартинова, О. М. Сорока, І. В. Чірва) розглядають процес професійно орієнтованого навчання з урахуванням відмінностей у сферах спілкування, професійних ролях, типах професійних діалогів, мовному і мовленнєвому матеріалі. Про особливості та переваги технології навчання другої ІМ після першої ІМ, подолання явища інтерференції, а також використання першої ІМ для вивчення другої ІМ зазначено у працях А. О. Анісімової, Л. О. Калашнікової, Н. М. Марченко, І. М. Мельник, О. О. Молокович, О. В. Пінської, Т. А. Пустовалової, О. О. Савчук, А. В. Щептилової та ін.

Останніми роками значна увага у навчанні двох і більше ІМ майбутніх фахівців, формуванні у студентів нелінгвістичних ВНЗ іншомовної компетентності приділяється використанню інтернет-ресурсів (О. Б. Бігич, М. А. Бовтенко, А. Л. Бурян, М. С. Гришина, Л. Я. Зєня, С. В. Радецька, П. І. Сердюков, Л. І. Скалій, Н. Д. Угринович, С. А. Фомін, Н. С. Форкун, Є. В. Якушина, М. С. Dason, A. Dillon, C. Kramtsch та ін.).

Проте, незважаючи на розмаїття наукових праць з професійно орієнтованого навчання та навчання ІМ, **протириччя** між проблемою підготовки майбутнього працівника туристичної сфери (туристичного менеджера) з використанням дистанційних засобів навчання, з одного боку, та питання організації сучасних підходів до формування професійно орієнтованої іншомовної комунікативної компетентності майбутніх туристичних менеджерів, які вільно володіють НМПС як другою ІМ після англійської – з іншого, що на сьогодні залишається не дослідженим, й зумовило вибір теми нашої наукової розвідки "Сучасні підходи до формування професійно орієнтованої іншомовної комунікативної компетентності майбутніх туристичних менеджерів".

Актуальність цієї проблеми, необхідність узагальнення, систематизації та осмислення вітчизняного досвіду підготовки фахівців для сфери туризму, потреба обґрунтування теоретико-методичних засад підготовки фахівців для галузі та створення сучасної системи з урахуванням прогресивних ідей світового й вітчизняного досвіду, необхідність переосмислення традиційних уявлень про іншомовний навчальний процес у закладах туристичного профілю, надання йому особистісного спрямування, а також потреба прогнозування розвитку неперервної багатомовної іншомовної туристичної освіти в Україні зумовили **мету написання** нашого дослідження.

Виклад основного матеріалу. З метою організації професіограми майбутнього працівника туристичної сфери (в межах досліджуваної тематики) надалі представимо основні положення понятійного апарату, залучені до наукової розвідки. Вони пов'язані з туризмом безпосередньо або належать до філософської, педагогічної, методичної та психологічної наук.

Так, структуру професіограми майбутнього працівника туристичної сфери за освітньо-кваліфікаційним рівнем "бакалавр" галузі знань 1401 "Сфера обслуговування" напряму підготовки 6.140103 "Туризм", кваліфікації "бакалавр з туризму" 3414 "Фахівець з туристичного обслуговування", 3414 "Екскурсивод", становить академічний ступінь. Це освітня кваліфікація (бакалавра), яку присуджує нелінгвістичний ВНЗ за результатами успішного виконання освітньої навчальної програми. Сама назва академічного ступеня (кваліфікація бакалавра), що присуджується після завершення першого етапу (підрівня) п'ятого рівня за Міжнародною стандартною класифікацією освіти, належить до першого циклу вищої освіти в Болонській класифікації та відповідає шостому рівню Національної рамки кваліфікацій для навчання впродовж усього життя. Якщо говорити про галузь знань, зокрема 1401 "Сфера обслуговування", то слід виокремити й галузь навчання – здійснити аналіз основних предметів навчання в освітній навчальній програмі в межах галузі освіти.

Для конкретизації дескрипторів кваліфікацій надалі ми проведемо загальний опис кваліфікації за рівнями (підрівнями, етапами, циклами) у термінах компетентностей. Нелінгвістичний ВНЗ – це заклад вищої освіти, основне завдання якого полягає в забезпеченні умов, необхідних для здобуття майбутнім туристичним менеджером вищої освіти із знанням двох і більше ІМ. Офіційним наслідком такої взаємодії є здобуття відповідної кваліфікації туристичним менеджером у процесі оцінювання та визнання компетентними органами того, що особа досягла результатів навчання за заданими стандартами.

Компетентнісний підхід до визначення результатів навчання, що базується на їх описі в термінах компетентностей, є ключовим методологічним інструментом реалізації цілей Болонського процесу та за своєю сутністю набуває якостей студентоцентрованості. Тому під компетентностями майбутнього працівника туристичної галузі слід розуміти динамічну комбінацію знань, умінь, навичок, цінностей, професійно зорієнтованих особистих якостей, які чітко описують результати навчання за освітньою навчальною програмою. Вони (компетентності) покладені в основу кваліфікації випускника, який володіє двома і більше ІМ, що надає йому конкурентоспроможності на світовому ринку праці, а компетенція – це повноваження, надані працівнику туристичної галузі, які входять в коло його службових та інших прав і обов'язків [4, с. 73–81; 6–8].

Слідом за зазначеним вище обґрунтування потребує й **методологічний** підхід щодо реалізації іншомовної освіти майбутнього туристичного менеджера двома і більше ІМ у нелінгвістичному ВНЗ. В науковій літературі термін "підхід до навчання" вживається у значенні сукупності прийомів і способів навчання, як світоглядна категорія, що віддзеркалює соціальні установки суб'єктів навчання – носіїв суспільної свідомості (майбутніх працівників туристичної галузі), як стратегія навчання і як найзагальніша концептуальна позиція (в її основі лежить одна вихідна ідея).

В дослідженні ми орієнтуємось на визначення навчального підходу до вивчення НМПС як другої ІМ після англійської в більш широкій категорії, ніж традиційне поняття "стратегія навчання".

Адже, на нашу думку, поняття "підхід" включає в себе як стратегію, так і визначає методи, форми, прийоми іншомовного навчання першою і другою ІМ в цілому і являє собою глобальну системну організацію й самоорганізацію освітнього процесу з усіма компонентами, включаючи суб'єктів педагогічної взаємодії: викладача і студента безпосередньо.

Відповідно до **плюрилінгвального** підходу, що є одним із провідних підходів до навчання суміжних мов за Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти [2; 5; 6], для майбутнього працівника туристичної галузі більш важливим, ніж знання окремих ІМ, виступає індивідуальний професійно зорієнтований мовний досвід, в якому ІМ не сприймаються як окремі розумові блоки, а формують загальну множинну іншомовну комунікативну компетентність, де рідна, перша і друга ІМ переплітаються і взаємодіють.

Актуальності цей підхід набуває в процесі міжнародної професійно орієнтованої іншомовної комунікації фахівців туристичної галузі, коли жоден із співрозмовників не є носієм певної ІМ і використовує її лише як засіб комунікації з партнером, рідної мови якого він не знає. Професійною метою для них є лише акт комунікації: передача й сприйняття інформації, розуміння думки співрозмовника. З такої точки зору плюрилінгвальний підхід допускає спрощення використання мови на фонетичному, лексичному і граматичному рівні, що відображено у змісті програми нормативних навчальних дисциплін підготовки бакалавра напряму 6.140103 "Туризм" галузі знань 1401 "Сфера обслуговування": Програми нормативних дисциплін "Друга іноземна мова" [9, с. 32–38].

Успіх підготовки фахівців сфери туризму найтісніше взаємопов'язаний із сучасними тенденціями в економіці у всьому світі і в кожній країні з урахуванням політичної, соціальної та економічної ситуації у період глобалізації всіх процесів у суспільстві. Міжнародний туризм сприяє процесу взаємодії і взаємозбагаченню культур різних регіонів світу, формуванню загальнолюдської культури. На основі вивчення фахової наукової літератури туристичної галузі ми з'ясували, що туризм – це особливе багатодисциплінарне й багатопрофільне явище, яке

уособлює поєднання багатьох наук, предметів, галузей. Багатовекторний характер сфери туризму визначає важливість основного компонента теорії туризму – специфічної соціоекономічної і соціогуманітарної дисципліни, яка має синтетичний характер і характеризується розгалуженими міжнауковими зв'язками з політологією, історією, соціологією, правознавством, культурологією, релігієзнавством, антропологією, економікою і маркетингом, педагогікою і психологією, географією, країнознавством та іншими науками. Теорія туризму (туризмологія, туристика, туризмознавство) ставить метою системно відобразити феномен туризму, всі його складові.

Результати проведеного нами аналізу підтверджують те, що вітчизняна професійна освіта має як свої недоліки, так і переваги. Пріоритетний розвиток системи неперервної багатомовної іншомовної туристичної освіти, підвищення її ролі в модернізації туристичної галузі в цілому, а також введення в нашої державі нового стандартизованого за світовими вимогами напряму підготовки "Туризм" на сучасному етапі характеризується недостатністю в Україні фундаментальних теоретико-методологічних праць з проблем багатомовної іншомовної туристичної освіти. Це спричинило потребу розробки державних стандартів туристичної освіти, теоретичного обґрунтування підходів до відбору і структурування її змісту та програмно-методичного іншомовного забезпечення навчального процесу у нелінгвістичних ВНЗ різних рівнів акредитації.

Таким чином, необхідність розв'язання завдань, спрямованих на створення сучасної модернізованої вітчизняної системи багатомовної іншомовної туристичної освіти з дистанційною підтримкою, потребує ще й обґрунтування наукових засад іншомовної підготовки майбутнього фахівця для сфери туризму відповідно до сучасних світових освітніх тенденцій і національних інтересів, а також розвитку й структуризації мережі навчальних закладів, що здійснюють підготовку цих фахівців за повним переліком спеціальностей.

У процесі вивчення стану підготовки фахівців туристичної сфери нами було виявлено наступні недоліки: недостатня увага приділяється практичному оволодінню НМПС як другою ІМ; мало фахівців, які можуть читати спецкурси з туризму, відсутні спецкурси з ІМ для працівників сфери туризму, відчувається потреба у фахівцях-викладачах, навчальних посібниках. Аналіз організації підготовки фахівців з туристичного менеджменту в нелінгвістичному ВНЗ показує, що навчальні плани та програми з дисциплін не передбачають достатньої професійної підготовки висококваліфікованого працівника для роботи в ринкових умовах, зафіксовані загальні принципи побудови навчальних планів і програм. Вони відповідають трьом специфічним напрямкам для різних факультетів: географічний, економічний, культурологічний.

Удосконалення підготовки фахівців туристичної сфери має відбуватися за наступними напрямками: оновлення змісту вищої туристичної освіти, запровадження ефективних педагогічних дистанційних технологій, створення чіткої системи багатомовного іншомовного методичного та інформаційного забезпечення навчального процесу; забезпечення високої якості вищої багатомовної іншомовної освіти та професійної мобільності випускників нелінгвістичного ВНЗ різних рівнів акредитації, наукових установ та підприємств шляхом інтеграції на світовому ринку праці; запровадження гнучких освітніх програм та інформаційних технологій навчання.

Розв'язання поставлених проблем передбачає докорінну перебудову системи підготовки кадрів на теоретичному та методологічному рівнях, ухвалення нових законодавчих документів, створення інноваційних навчальних програм і планів, які відповідатимуть світовим стандартам професійної підготовки фахівців у сфері туризму.

В рамках таких підходів першою умовою формування фахівця є освоєння функції праці, а другою – правильне уявлення про об'єкт праці. Під час реалізації цих підходів вимоги щодо якості підготовки фахівців передбачають: а) дослідження структури праці; б) детальний аналіз професійних функцій фахівця; в) визначення вмінь, необхідних для професійної діяльності.

Технологія формування професійно орієнтованої іншомовної комунікативної компетентності майбутніх туристичних менеджерів включає в себе:

а) аналіз потреб у фахівцях зазначеної галузі; планування навчального процесу, його реалізацію у фаховому навчальному закладі; оцінку якості організації іншомовного навчання; укладання навчальних планів (необхідна наявність базової частини змісту навчальних предметів і динамічної (фахової) частини, що змінюється з урахуванням вимог виробництва щодо підготовки фахівців (вони зумовлені об'єктивними особливостями й закономірностями характеру та змісту роботи фахівців туристичного профілю і кваліфікації); розв'язання різноманітних проблем навчання за допомогою методологічних інтегративних, індивідуалізованих і діяльнісних підходів (дистанційне іншомовне навчання); б) психолого-соціальні передумови професійного навчання – психологічні і соціальні характеристики людської поведінки у багатомовній іншомовній професійній комунікації з урахуванням їх психомоторного та емоційного розвитку, що є особливо важливим у сфері туризму; в) право на професійне навчання: загальноправові норми, закон про працю, інструкції навчального закладу, положення та інструкції професійної кваліфікації [1–19].

Нові педагогічні технології забезпечують розвиток різноманітних видів неформальної освіти і самоосвіти; орієнтують на використання в освітньо-виховному процесі педагогічно доцільних засобів інформаційних технологій.

Висновки. Розглянувши проблематику нашої наукової розвідки стосовно сучасних підходів щодо формування професійно орієнтованої іншомовної комунікативної компетентності майбутніх туристичних менеджерів, ми прийшли до наступних висновків. Неперервна туристична освіта має базуватися на гуманістичній філософії й забезпечувати особистісно орієнтовану та професійно спрямовану освітньо-виховну діяльність, сприяти розкриттю творчого потенціалу суб'єктів педагогічного процесу, забезпечувати туристичну галузь України конкурентоспроможними фахівцями за всіма спеціалізаціями згідно з суспільними потребами. Її функціонування має бути спрямованим на підготовку фахівців, здатних до професійного самовизначення, професійної самоактуалізації та самореалізації упродовж життя, зорієнтоване на постійну міжкультурну комунікацію двома і більше ІМ з туристами різних національних і культурних традицій, релігійних переконань; та гнучкість, мобільність, врахування потреб ринку праці, особливостей предмета і продукту праці в туризмі, наступність, випереджувальний підхід в освітньо-виховній діяльності нелінгвістичних ВНЗ з туристичним профілем.

Перспективи подальших наукових розвідок ми вбачаємо в процесі зорганізації професіограми майбутнього фахівця туристичної сфери, який володіє двома і більше ІМ, на сучасному етапі становлення та розвитку суспільства.

Література

1. Азимов Э. Г. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам) / Э. Г. Азимов, А. Н. Щукин. – М. : ИКАР, 2009. – 448 с.
2. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. С. Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
3. Кнодель Л. В. Теорія і практика підготовки фахівців сфери туризму в країнах-членах Всесвітньої туристської організації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / Кнодель Л. В. – Тернопіль, 2007. – 41 с.
4. Окопная Я. В. Профессионально ориентированная немецкоязычная компетентность будущих специалистов сферы обслуживания / Я. В. Окопная // Научная дискуссия: вопросы педагогики и психологии : материалы XIV Международной заочной научно-практической конференции (13 июня 2013 г.). – М. : Международный центр науки и образования, 2013. – 232 с. – С. 73–81.
5. Програма з англійської мови для професійного спілкування / кол. авт.: Г. Є. Бакаєва, О. А. Борисенко та ін. – К. : Ленвіт, 2005. – 119 с.
6. Рамкова програма з німецької мови для професійного спілкування для вищих навчальних закладів України / кол. авт.: С. М. Амеліна, Л. С. Аззоліні та ін. – К. : Ленвіт, 2006. – 90 с.
7. Теорія і практика формування іншомовної професійно орієнтованої компетентності в говорінні у студентів нелінгвістичних спеціальностей : колективна монографія / заг. і наук. ред. О. Б. Бігич. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2013. – 383 с.

8. Український державний університет харчових технологій. 1930–2000 : історичний нарис. – К. : УДУХТ, 2000. – 151 с.

9. Федорченко В. К. Теоретичні та методичні засади підготовки фахівців для сфери туризму : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / Федорченко В. К. – К., 2011. – 38 с.

10. Шафранський В. В. Формування готовності до професійної діяльності майбутніх фахівців зі спортивно-оздоровчого туризму у вищих навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / Шафранський В. В. – Тернопіль, 2011. – 21 с.

Нормативні посилання на нормативно-правові акти України:

11. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. – Краматорськ : Центр продуктивності, 2008. – Вип. 1. – 363 с.

12. Засоби діагностики якості вищої освіти бакалавра напряму підготовки 6.140103 "Туризм" галузі знань 1401 "Сфера обслуговування" : наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 21.05.2012 № 608.

13. Національний класифікатор України ДК 003:2010 "Класифікатор професій" : наказ Держспоживстандарту України від 28.07.2010 № 327 (із змінами відповідно до наказу Мінекономрозвитку України № 923 від 16.08.2012).

14. Національний класифікатор України ДК 009:2010 "Класифікація видів економічної діяльності" : наказ Держспоживстандарту України від 11.10.2010 № 457 (із змінами та доповненнями).

15. Національний освітній глосарій: вища освіта / авт.-уклад.: І. І. Бабін, Я. Я. Болюбаш, А. А. Гармаш та ін. ; за ред. Д. В. Табачника і В. Г. Кременя. – К. : ТОВ "Видавничий дім "Плеяди", 2011. – 100 с.

16. Освітньо-кваліфікаційна характеристика бакалавра напряму підготовки 6.140103 "Туризм" галузі знань 1401 "Сфера обслуговування", кваліфікація: бакалавр з туризму 3414 "Фахівець з туристичного обслуговування", 3414 "Екскурсовод", Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України. – К., 2012. – 36 с.

17. Освітньо-професійна програма підготовки бакалавра напряму 6.140103 "Туризм" галузі знань 1401 "Сфера обслуговування" : наказ МОН України від 08.11.2010 № 1059 (зі змінами згідно з наказом Міністерства освіти і науки України, Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи та Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду від 21.10.2010 № 969/922/216).

18. Освітньо-професійна програма підготовки бакалавра, спеціаліста, магістра галузі знань 1401 "Сфера обслуговування" напряму 140103 "Туризм": вимоги до спеціалізованих лабораторій та кабінетів / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Науково-методична комісія зі сфери обслуговування. – К., 2011. – 12 с.

19. Про вищу освіту : Закон України від 17.01.2002 № 2984-III (із змінами та доповненнями).